

УДК 007: 304: 001

К. А. Дубняк

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР: СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ

У статті проаналізовано різні підходи до поняття “інформаційний простір”. Окремо розкрито основні аспекти структури інформаційного простору. У контексті висвітлення сучасного значення інформаційного простору акцент зроблено на кіберпросторі. Розглянуто структуру та функції інформаційного простору.

Ключові слова: інформаційний простір, інформація, становлення суспільства, кіберпростір.

I. Вступ

Поняття “інформаційний простір/сфера” сформувалося як результат еволюції сфер у геополітичному вимірі, що мають властивості й дають змогу розглядати їх як самостійні простори зі своїми ресурсами, структурою, межами та особливостями діяльності, взаємодії суб'єктів, які включають інформаційне забезпечення. Актуальність дослідження зумовлена тим, що інформаційний простір є динамічним, він швидко адаптується до викликів розвитку сучасного суспільства, стаючи на варті інтересів держави або, навпаки, впливаючи на неї.

Інформаційний простір являє собою середовище, в якому змінюється зміст таких процесів, як взаємодія в процесі спільної діяльності, конкуренція (через зміну змісту й характеру конкурентної боротьби між суб'єктами, що діють у ньому). Серед науковців, які приділили увагу дослідженню цієї сфери, слід згадати В. Гаоптія, А. Добровольську, О. Старіша, А. Чічановського, М. Яковенка та ін.

II. Постановка завдання

Мета статті – аналіз та систематизація найбільш поширених підходів до розуміння інформаційного простору, його структури та основної ролі, яку він сьогодні відіграє в контексті діяльності держав.

III. Результати

“Особливо істотно в інформаційному просторі змінюється характер геополітичної конкуренції через боротьбу за досягнення інформаційної переваги, за володіння більш розвиненим інформаційним ресурсом, який відкриває кращі можливості контролю над інформаційним ресурсом супротивника” [1].

На сьогодні існує безліч наукових підходів до тлумачення інформаційного простору. В інформаціологічному аспекті розуміння цього терміна базується на визначенні інформаційної сфери.

Термін “інформаційний простір” застосовують, як правило, для позначення системи зовнішніх та внутрішньоорганізаційних потоків інформації, які, у свою чергу, можуть мати різні характеристики з погляду змісту,

методів, передачі та інтенсивності обміну інформацією. Його також можна використувати для позначення відповідної сфери суспільної діяльності, охопленої певною системою потоків інформації [2].

“Сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збір, формування, поширення і використання інформації, а також системи регулювання відповідних суспільних відносин, розглядається як інформаційна сфера” [3]. Також поширеним є підхід до розуміння інформаційної сфери як сукупності відносин, що виникають при формуванні й використанні інформаційних ресурсів на основі створення, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, розповсюдження та надання споживачеві інформації, створення й використання інформаційних технологій та засобів їх забезпечення.

Інформаційний простір є динамічним середовищем, де фізичні об'єкти зазвичай мають чітко визначені фізичні межі, що можуть досягати часової інформаційної переваги, а простір є структурованим.

“Інформаційні поля та інформаційні потоки є основними структурними складовими інформаційного простору.

Рух інформації в інформаційному полі здійснюється за допомогою фізичного зв'язку між одержувачем і джерелом інформації, що матеріалізується в інформаційному потоці.

Сукупність інформації, що переміщується в інформаційному просторі через канали комунікації, науковці розглядають як інформаційний потік. Залежно від наявності каналів комунікації інформаційні потоки можуть поширюватися як усередині окремих інфосфер, так і між ними” [3].

Інформаційна інфраструктура суспільства – середовище, яке забезпечує можливість збору, передачі, зберігання, обробки й розповсюдження інформації та належить до складу технологічних й організаційних компонентів інформаційного простору.

“Інформаційна інфраструктура суспільства утворюється сукупністю: інформаційних і телекомунікаційних систем та мереж зв'язку,

індустрії засобів інформатизації, телекомунікації і зв'язку; систем формування і забезпечення збереження інформаційних ресурсів; системи забезпечення доступу до інформаційно-телекомунікаційних систем, мереж зв'язку та інформаційних ресурсів; індустрії інформації та ринку інформаційних послуг; системи підготовки кадрів, проведення наукових досліджень; алгоритмів і програмних засобів, що забезпечують функціонування програмно-апаратних платформ тощо" [3].

Інформаційний простір суспільства характеризується суб'єктами й співтовариствами, завдяки відсутності меж і своїй віртуальності є інтеграційним механізмом організаційних структур.

Основними функціями, що нині виконує інформаційний простір, є такі: інтегруюча – об'єднання в просторово-комунікативне й соціокультурне середовище різних видів діяльності (економічної, соціальної, культурної, політичної); комунікативна – створення особливого середовища транскордонної, інтерактивної й мобільної комунікації різних суб'єктів, у межах якої вони здійснюють інформаційний обмін; актуалізуюча – актуалізація інтересів різних суб'єктів діяльності в інформаційному просторі шляхом реалізації ними інформаційної політики; геополітична – формування власних ресурсів і зміна значущості традиційних ресурсів, створюючи нове середовище геополітичних відносин і конкуренції [3].

Інформаційна сфера є рушієм розвитку постіндустріального суспільства та активно впливає на стан економічної, політичної, оборонної й інших складових національної безпеки.

З розвитком засобів та новітніх технологій передавання інформації суттєво змінюється зміст взаємодії під час спільної діяльності. Помітною стає конкуренція за досягнення інформаційної переваги, за володіння розвиненішим інформаційним ресурсом, що відкриває кращі можливості контролю над інформаційним ресурсом держави.

При цьому широке використання сучасних телекомунікаційних технологій змінило принципи та форми політичної організації. Взаємодія значної кількості груп, організацій і рухів на основі інформаційних мереж з можливостями систематизації та координації дій дає змогу стверджувати про виникнення глобального громадянського суспільства.

Потужні потоки інформації та новітні технології засобів зв'язку ущільнюють інформаційне середовище, прискорюючи переміщення символів, знань, зразків поведінки від одного суспільства до іншого [4, с. 2].

Збільшення потоків інформації, посилення медіаімперій як у межах окремої держави, так і глобального бізнесу збільшило можливість контролю й обробки масової свідомості через засоби масової інформації та комунікації [4, с. 3].

Можна стверджувати, що глобалізація по-новому поставила проблеми ідентичності та взаємозалежності національних співтовариств. Спостерігається прояв впливу інформаційних потоків, які розмивають індивідуальність.

Особистість більшою мірою орієнтується не на національно-цивілізаційний вибір, етнічну, конфесійну, соціальну належність, а на віртуальні моделі [4, с. 4]. Традиційні цінності національної держави зазнають ерозії. Інноваційний прогрес став фактором переформування традиційних культурних змістів.

Разом із цим універсалізація стандартів споживання посилює прагнення національних держав зберегти пізнавальне обличчя та передати культурний досвід. Відкриті інформаційні системи розширюють такі можливості.

Інформаційні технології, з одного боку, сприяють ідентифікації міжкультурних зв'язків, а з іншого – фрагментують національні культури.

Засоби масової комунікації надають особливі форми міжособистого спілкування поза межами політичних чи соціальних утворень, що сприяє розмиванню національної самоідентифікації.

Телекомунікаційні технології в поєднанні із соціальними надають широкі можливості маніпулювання свідомістю особистості, групи людей, суспільства, формування суспільних цінностей та впливу на масову свідомість у світовому масштабі. Мас-медіа перетворилися на потужну зброю – засоби інформаційного та політичного тиску на громадську свідомість [5].

Розглянемо сутність інформаційного простору крізь призму інструментального значення інформації.

Інформація в інтерпретації Н. Лумана є не структурою, а подією. Зокрема, він визначає інформацію як подію, яка змінює стан системи. Коли інформація виявляється, вона не зникає безслідно, а залишає структурний ефект, змінюючи стан системи. Реагуючи на цю зміну, трансформується вся система. Н. Луман підкреслює, що інформація завжди функціонує як нове, що створює сенс. Повторення новини вже не містить інформації. Це відбувається тому, що інформація – несподівана селекція з декількох можливостей. Будучи несподіваною, ця селекція спонукає до нових контингентних операцій, які були б настільки ж несподіваними без отримання цієї інформації, але тепер стають для системи логічними. Інформація може бути тільки результатом власних операцій самореферентіальних систем, які реагують на зміну власних станів [6, с. 3].

Ідеться про соціальну інформацію, оскільки, крім інформації, що циркулює в суспільстві, розмежовують біологічну та машинну (технічну) інформацію, інтерпретації якої укладаються в природничу концепцію інформації [7].

Після завершення акту інформування повідомлення втрачає якість інформації. Критерій розмежування означає, що повідомлення дає можливість адресату визначити відмінність між існуючим та можливим станом речей.

Тотожним такій інформації може бути термін "семантична інформація". Науковці виділяють три особливості реакцій системи на семантичну інформацію:

1. Зв'язок між інформацією та знанням встановлюється в процесі прийняття рішень. Після прийняття адресатом рішення інформація набуває властивості знання.

2. Інформаційний простір безпосередньо пов'язаний із соціальним.

3. Для інформаційної політики важливе значення має розгляд інформаційного простору як простору не стільки фізичного, скільки соціального типу. Важливою відмінною рисою інформаційного простору, яка дає змогу розглядати його саме з такої позиції, є те, що, на відміну від інших просторів, де фізичну географію визначає влада, в інформаційному просторі задають структуру влади інформація й знання.

В інформаційному просторі немає звичних кордонів і території. Відстані, географію, кордони можна зараховувати до абстрактних штучних категорій, що майже не впливають на відносини між окремими людьми й цілими організаціями. Значущість в інформаційному просторі для інформаційної політики мають ті його компоненти та процеси, вплив на які засобами й методами інформаційної політики дає змогу впливати на перспективи, на осіб, які приймають рішення, контролювати системи збору, обробки, зберігання та передачі інформації, примножувати ресурси [8].

На думку американського дослідника Д. Елема, інформаційний простір становить уся сукупність об'єктів, що вступають один з одним в інформаційну взаємодію, а також самі технології цієї взаємодії.

Інформаційний простір у принципі дозволяє існування будь-якого типу інформації, у чому реалізуються його відмінності від простору фізичного плану.

Інформаційний простір є сферою діяльності окремих людей, професійних груп, суб'єктів державного управління, економічних і політичних відносин. Фактично будь-якого суб'єкта діяльності, що здійснює таку цілком або частково з використанням можливостей сучасних інформаційних технологій" [8].

Рівень розвитку інформаційного простору вирішальним чином впливає на основні сфери суспільства: соціально-політичну, економічну. Від цього рівня залежать поведінка людей, формування суспільно-політичних рухів, соціальна безпека. Пов'язавши й інтегрувавши практично всі країни світу, які мають досить розвинену інфраструктуру систем зв'язку та телекомунікацій, інформацій-

ний простір фактично стер кордони між країнами, що є одним з головних стимулів глобалізації й одночасно результатом цього процесу. З розвитком технічних каналів зв'язку та телекомунікацій інформаційний простір набуває в інформаційному суспільстві глобалізованого – транскордонного характеру через відсутність або неефективність в інформаційному просторі більшості традиційних обмежень, що накладаються на різних суб'єктів цього простору в реальному просторі планети й існуванням природних та інституційних перешкод. Зрештою, інформаційний простір соціальних систем (з урахуванням компонентів, безпосередньо не відображених у кіберпросторі) стає так само транскордонним, що вводить в інформаційні процеси раніше відносно замкнених систем нових суб'єктів, які можуть справляти через інформаційний простір вплив на внутрішні процеси цих систем, порівнянний з впливом традиційних гравців [8].

В інформаційному просторі відбуваються процеси, важливі для подальшого розвитку цивілізації. Соціальний простір формується комунікаційними каналами, якими відбувається обмін інформацією між його елементами.

Потреба в інформації в сучасних суспільствах визначається не стільки неповнотою знань, скільки залежністю суспільства від необхідності приймати безліч рішень. Тому в суспільстві переважають реактивні, а не когнітивні стратегії прийняття рішень, які, тим не менше, забезпечують їх послідовність та оперативну узгодженість.

Зростання кількості комунікацій та швидкість розповсюдження інформації є суттєвими характеристиками сучасного суспільства. Інформація в цих комунікаціях є не стільки ресурсом, скільки мотивом діяльності [9].

Відмінність сучасного етапу розвитку комунікаційної діяльності від попереднього полягає в тому, що за останні десятиріччя створено комунікаційний канал, який є принципово новим матеріально-технічним засобом її здійснення. Його називають кіберпростором або віртуальною реальністю. Кіберпростір є засобом розширення можливостей інформаційного простору, ефективне використання якого стає сучасною парадигмою суспільного розвитку. На основі аналізу можливих соціальних змін, пов'язаних із цим простором, були побудовані різні концепції постіндустріального суспільства, в яких соціально-комунікаційна революція трактується як процес створення принципово нових умов для формування соціального інтелекту, що функціонує за законами колективної творчості [10].

Кіберпростір підпорядкований закономірностям соціальної комунікації, яка є складною самоорганізуючою, самореферентною системою з невід'ємними характеристиками відкритості [10].

В інформаційному просторі з'являються нові суб'єкти діяльності або трансформуються старі, формуються специфічні форми поведінки й діяльності, які якісно відрізняються від тих, що існували раніше.

Усвідомлення інформації як важливого ресурсу суспільного розвитку актуалізує експлікацію таких понять, як інформаційний простір особистості, родини, колективу, соціальної системи будь-якого рівня: локального у межах держав та глобального – планетарного масштабу [11].

“Розвиток соціальної системи в цілому забезпечується шляхом її самоідентифікації на основі співставлення соціальної реальності та інформації, прийняття відповідних рішень на різних рівнях соціальної дії. Ефективність інформаційного простору залежить від змісту (смыслів), який формується в сучасних умовах різними соціальними агентами” [11].

На сьогодні не можна говорити про ключову роль держави в його формуванні, адже інформація виробляється й циркулює серед великої кількості соціальних агентів – основних суб'єктів “змістового наповнення” кіберпростору. Держава, у свою чергу, визначає цілі, пріоритети, стратегії, одним словом, створює умови та правила створення та обміну інформацією, її оптимального використання, спрямованого на розвиток усього суспільства.

Розвинуті держави світу зайняли надзвичайно активну позицію щодо формування інформаційного суспільства. Вони визначили та сформулювали політику й стратегію його побудови та розвитку. До цього приєднуються країни, що розвиваються [12, с. 2].

IV. Висновки

Таким чином, інформаційна сфера, разом з її інформаційними полями та потоками, завдяки своїй динамічності й гнучкості є рушієм розвитку постіндустріального суспільства та активно впливає на стан економічної, політичної, оборонної й інших складових національної безпеки. Більше того, кіберпростір стає одним з основних об'єктів уваги держав, які тримають “руку на пульсі” розвитку національних інформаційних просторів і при цьому надають їх суб'єктам можливість для розвитку, що потребує подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Теоретичні підходи до вивчення інформаційного простору [Електронний ресурс] // Лекції. нет. – Режим доступу: <http://lektsii.net/1-96772.html>.
2. Тенденції розвитку системи інформаційної безпеки України [Електронний ресурс] // Библиофонд. – Режим доступу: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=652263>.
3. Поняття інформаційного простору [Електронний ресурс] // Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1350052747708/informatika/ponyattya_informatsiyного_prostoru/
4. Добровольська А. Інформаційний простір: проблеми становлення нової якості національного росту [Електронний ресурс] / А. Добровольська. – Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2010_03/a14.pdf.
5. Добровольська А. Глобалізація інформаційного простору: адаптація України до загальносвітових тенденцій [Електронний ресурс] / А. Добровольська. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2005/9-10/200509-18.html>.
6. Скорюкова Є. Концепція комунікації Н. Лумана [Електронний ресурс] / Є. Скорюкова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Режим доступу: http://sn-philcultpolsoc.crimea.edu/arhiv/2013/uch_24_1_2_filosof/008skvor.pdf.
7. Інформація: її властивості та види [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.compiko.lviv.ua/stud/study/lab_stud/tip1/l_2.pdf.
8. Інформаційна сфера. Інформаційний простір. Властивості, функції та структура ІП. Національний ІП [Електронний ресурс] // Студопедія. – Режим доступу: http://studopedia.com.ua/1_312566_Informatsiyна-sfera-Informatsiyniy-prostir-vlastivosti-funksii-ta-struktura-ip-natsionalniy-ip.html.
9. Онищенко О. С. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства / О. С. Онищенко, В. М. Горючий, В. І. Попик ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 295 с.
10. Сутність інформаційного простору як парадигми суспільного розвитку (реферат) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=66126&pg=3>.
11. Специфіка і зміст інформаційних суспільних стосунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/sociologiya/specifika-i-vmist-informacii-nih-suspilnih-stosunkiv>.
12. Гапотій В. Інформаційне суспільство та інформаційний суверенітет: теоретико-правовий аспект / В. Гапотій, А. Письменницький // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Maria/Downloads/Nvdduvs_2012_2_6.pdf.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015.

Дубняк Е. А. Информационное пространство: структура и функциональные параметры

В статье проанализированы различные подходы к понятию "информационное пространство". Отдельно раскрыты основные аспекты, структура информационного пространства. В контексте освещения современного значения информационного пространства акцент сделан на киберпространство. Кроме того, рассмотрена структура и функции информационного пространства.

Ключевые слова: *информационное пространство, информация, становление общества, киберпространство.*

Dubnyak K. Information Space: Structure and Functions

The author analyzes various approaches to a concept of 'information space'. Basic aspects are dwelled on separately, together as information space. In the context of analyzing modern significance of information space cyber space is focused on. In addition, the structure and function of information space are studied.

The concept of information space is formed in the course of evolution and merging of geopolitical dimension fields which used to be separate spaces with their resources, structure, and features of activities, interaction of specific subjects.

The information space is a dynamic environment where physical objects usually have a clearly defined physical boundary that can achieve information superiority of time with space having its own structure.

Information fields and information flows are the main structural components of information space. Information space is the engine of the development of post-industrial society, and it actively influences the economy, policy, defense and other components of national security of states. Not surprisingly, that with the development of new technologies and information transfer interaction of different subject and actors of international relations has changed. Nowadays, states aim to achieve substantial superiority in possessing of more developed information resource that offer the best possible control over the information resource of a state and determines a state's place under the Sun.

At the same time information space of the processes that are important for the further development of civilization. Information space and communication channels are becoming more social oriented, given the elements exchanging information.

Thus, cyberspace is a means of empowering information space, which becomes the effective use of modern paradigm of social development. Based on the analysis of possible social changes associated with this space were built by various concepts of post-industrial society in which social and communication revolution is identified as a process of creating fundamentally new conditions for the formation of social intelligence, which operates under the laws of collective creativity.

Key words: *information space, information, information society, cyber space.*